

بسم الله الرحمن الرحيم

آیت الله علیدوست در برنامه آفتاب شرقی

اصول اخلاق اجتماعی جلسه شانزدهم

رفتار شناسی رفتار انسان؛ اصل عفو و مدارا

هر انسانی که در برابر آزار دیگران قرار می گیرد، یکی از این پنج رفتار را می تواند داشته باشد، میتواند انصاف داشته باشد و عدالت بورزد؛ جواب کلوخ را با کلوخ بدهد و جواب سنگ را با سنگ بدهد؛ که این می شود عدالت که همان اصل ششم است که اشاره کردیم. رفتار دوم این است که از جاده عدالت و انصاف خارج شود، یعنی در واقع جواب کلوخ را با سنگ بدهد و جواب یک سنگ را با چند سنگ بدهد؛ زود خشم و دیر آشتی و در این فاصله ستم کند. رفتار سوم این است که بیاید و در برابر آزار دیگران منطق پیشه کند، موردی داریم راجع به خواجه نصیر؛ شخصی نامه ای نوشت به ایشان و در آن نوشت سگ پسر سگ (شاید نوشتن این نامه در زمان اوج قدرت خواجه باشد) خواجه هم با مقایسه ویژگیهای خود و سگ و نشان دادن وجوه افتراق آن ها؛ در نهایت نوشت پس من سگ نیستم و تمام؛ رفتار چهارم گذشت و عفو است؛ رفتار پنجم؛ رفتار معکوس است؛ از گذشت و عفو هم می گذرد و برای طرف استغفار می کند. به او خدمت میکند و رفتار معکوس را به او نشان میدهد. ما اصالت بدهیم به رفتار دیگران به حلم، مدارایی و گذشت؛ یعنی جواب کلوخ و سنگ را به نبات و شکر و قند بدهیم. والبتنه سوال خواهد شد که آیا همه جا، رفتار معکوس؟ همه جا، رفتار خوب؟

ما در بخش اول، نصوص دینی زیاد نداریم و شلوغ هم نیست؛ و برخورد منطقی هم مواردی در دین ما هست مثلاً موردی هست از امام سجاد علیه السلام که وقتی فردی به ایشان ناسزا گفت؛ امام به او فرمودند اگر مواردی را که تو گفتی در من هست، من توبه می کنم و اگر نیست، از خدا می خواهم که از تو درگذرد... اما در مرحله چهارم هم نصوص فراوان داریم و هم نمونه های زیادی در تاریخ اسلام در قرآن آمده: خذ العفو و امر بالعرف و اعرض عن الجاهلین؛ جالب این جا است که این جا خطاب عفو و گذشت به پیامبر برای اهل کتابی است که خیانت کرده بودند به پیامبر صلی الله علیه و آله؛ به عبارتی بدی دیگران را روی سنگ ننویس، روی آب بنویس و خوببهارا روی سنگ بنویس؛ یا در سیره نبوی بسیار زیباست که مسلمانان بعد از بیست و یکسال آزار دیدن از مشرکان، سال هشتم هجری است که پیامبر مکه را فتح میکند سعد بن عباده از متشخصین یاران پیامبر است؛ و اعلان می کند الیوم یوم الملحمة و الیوم استحلت الحرمة؛ امروز روز انتقام است و امروز روزی است که... پیامبر ص سریرا فردی دیگر را جایگزین او می کنند که این می تواند برای کارگزاران یک درس بزرگ باشد؛ که او اعلام کند الیوم یوم المرحمة... این قضیه می تواند هم در سطح فردی باشد هم گروهی و هم جامعه... این کار پیامبر مخالف را بی طرف کرد، بی طرف را موافق کرد و موافق را مدافع کرد اما متأسفانه هنر برخی دیگر این است که مدافع را موافق می کنند موافق را بی طرف و بی طرف را مخالف می کنند... در سطح فردی می بینیم که خانواده ای که با عشق و علاقه را ببطه خود را شروع کرده اند به تدریج با تنفر رابطه را به انتها میرسانند و از هم جدا می شوند... و این را بگذارید در کنار این که می گوید الاسلام؛ حسن الخلق و این نکته هم زیباست که بیان شود و آن، این که اطراف پیامبر را شمشیر یا معجزات آن حضرت جمع نکرد؛ خلق عظیم او بود که این همه را به دور او جمع کرد. اوج در این

نکنه است که حتی عفو و گذشت هم نمی تواند آن امتیازی را داشته باشد که رفتار معکوس دارد... فاعف عنهم و استغفر لهم... این دستور قرآنی است که هم از آنان درگذر هم این که برایشان استغفار کن.. در جریانی که در حرکت پیامبر از مدینه به سمت احد، عده ای از پیامبر جدا شدند؛ خداوند در رابطه با آنها - با این که پیامبر می تواند وقتی به مدینه برگشت از تمام این ها انتقام بگیرد که چرا در بین راه برگشتند -- به پیامبر دستور میدهد برایشان استغفار کن از آن ها در گذر و خود واسطه باشد در طلب استغفار برای آنها... وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ۚ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ؛

به نظر من کاری که اهل بیت علیهم السلام بعد از واقعه عاشورا کردند، همین بود؛ امام سجاد علیه السلام می فرماید: خدایا این قدر توفیق به من بده که کسی که به من خیانت می کند، من ناصحانه برخورد کنم. و کسی که مرا ترک کرده من به او نیکی کنم و امام می فرمایند: و سدد نی لان اعراض من غشني بالنصح و اجزی من هجرنی بالبر و ائیب من حرمنی بالبدل و اکافی من قطعنی بالصله و اخالف من اغتابنی الی حسن الذکر و ان اشکر الحسنه و اغضی عن السيئه....

بحث این است که امام سجاد علیه السلام که خود این موارد را بیان می فرمایند، صرفاً حرف نمی زنند؛ مروان حکم که دشمنی او با اهل بیت محرز و مسلم بوده وقتی در جریان بعد واقعه عاشورا، اتفاقاتی می افتد که حتی خانواده او هم به پناه امام سجاد علیه السلام محتاج میشوند امام با بهترین رفتار و منش نسبت به آنان، عملاً این مطالب بیان شده اخلاقی را تایید و متحقق می کنند که در واقع رفتار را با رفتار معکوس جواب میدهند؛ بعد عاشورا قیام خاصی به نام امام سجاد علیه السلام ثبت نشده، و در جریان مختار هم امام مستقیماً دخالتی نداشتند اما فتح قلوب را در رفتار امام علیه السلام می بینیم.

مجری: در واقع این فتح القلوب، فتح الفتوح هم هست؛

جواب: در جریان احتضار امام صادق علیه السلام، وقتی امام گاهی اوقات به هوش می آمدند، و هر بار دستوری میدادند مبنی بر این که به هر کس چه مقدار داده شود؛ سالمه کنیز امام که در جریان این قضیه بود، به امام علیه السلام اعتراض می کند که چرا شما به کسانی پول میدهید که حتی مقابل شما ایستادند و به روی شما شمشیر کشیدند؟ که امام در جواب او فرمودند: مگر نمی دانی که خداوند در قرآن چه می فرماید؟ ... وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ.... تمام این ها تایید همان اصل رفتار معکوس هست که اگر مردم با مردم یا حاکمیت با مردم و... با هم چنین رفتاری را داشته باشند، قطعاً ما جامعه دیگری خواهیم داشت..

لذتی که انسان در عفو و گذشت، دارد در انتقام نمی برد منتها این را انسان باید به آن برسد؛ و خود را به این شیوه عادت دهد، که قطعاً این شیوه حتی بر جامعه هم تاثیر گذار خواهد بود؛ و حتی میتواند تبدیل به گفتمانی شود که دیگران به عنوان یک متد در نظر بگیرند. چه اشکال دارد که همانند برخی برنامه ها که رسانه ما و صدا و سیما آن ها را تبلیغ میکنند؛ مثل ورزش روی مباحث اخلاقی هم تمرکز داشته باشد و برخی ایام را به آن عنوان و نام هم برنامه داشته باشد هم عملی کردن آنها نوعی اصرار و مداومت عمومی پشتوانه آن باشد.

ما مواردی متعدد داریم که وقتی به اهل بیت اهانتها می شده ، آنها رفتار معکوس داشتند این ها را باید سرلوحه رفتاری خود قرار دهیم ؛ فردی است که وقتی به امام کاظم علیه السلام می رسد، ناسزا می گوید تا جایی که اطرافیان امام به امام می گویند باید او را کشت و از بین برد گذر ایام و حوادث کار را به جایی می رسانند که وقتی ظاهرا مریض می شود امام به دیدار او می روند و کمکی هم به او می کنند ؛ در این حال بود که یک دفعه آن مرد به خود آمد که به چه کسی دارد بی احترامی می کند... بعد آن مرد پیشانی امام را بوسید و گفت: واقعا که ...الله اعلم حیث يجعل رسالته ... بعد شد مبلغ امام کاظم علیه السلام که امام علیه السلام به اطرافیان فرمودند الان این گونه رفتار بهتر بود یا آن که شما می گفتید باید او را از بین برد؟! این شیوه باعث شد که یا معاند ، تبدیل شد به مبلغ ...

مجری: رفتاری از مالک در تاریخ هست که وقتی در بازار می گذشت و مورد بی احترامی مردی قرار گرفت، بعد که آن مرد فهمیده بود که شخص عبور کننده، مالک اشتر نخعی یا همان سردار امام علی علیه السلام هست به سرعت به دنبال او رفت که حلیت بطلبد دید که مالک به مسجد رفته و دارد در حق او دعا میکند به نظر می رسد ما باید برسیم به این که این لذات را بچشیم و عفو را تجربه کنیم و دیگران را ببخشیم و بزرگمنشی داشته باشیم..

جواب: البته یک نکته هست که گذشت من ممکن است در برابر خطای دیگران یک نوع بدآموزی داشته باشد، طبیعتا باید رفتار مناسب را داشت و گاهی هست که طرف جری می شود ؛ حمل بر ضعف و ترس شما می کند و ممکن است به کار خودش ادامه دهد، نمی گویم که نسبت به او گذشت نباشد ولی این گذشت باید در قالبی خاص باشد که در عین حال متوجه خطای خود باشد ... و برخی وقتها هم هست که انسان نمی تواند عفو کند، عفو هم کند، فایده ندارد، یکی می گفت زمانی از آیت الله حجت کوه کمره ای من غیبتی کردم و ناراحت بودم تا این که ایشان را در شاه عبدالعظیم من ایشان را دیدم و حلیت طلبیدم ؛ ایشان مطلبی گفت و آن این که غیبت امثال بنده دو جهت دارد، یک وقتی شما از شخص بنده غیبت می کنی و من می توانم گذشت کنم اما زمانی است که شما از مرجعیت و روحانیت غیبت کرده ای که من نمیتوانم گذشت کنم، که من نمی توانم گذشت کنم؛ که البته من گفتم نه موضوعی بوده که شخصی بوده و ربطی هم به مرجعیت نداشته که ایشان گفتند که اشکال ندارد. به هر حال این جا اصل ما که همان گذشت و عفو باشد نادیده گرفته نمی شود اما باید دقتهایی را هم ملحوظ داشت .

مجری: اگر کسی جسارتی کرد نسبت به خانواده کسی و طرف مقابل هم گذشت نکرد، چه باید کرد؟

جواب: در هر حال این جریان به نوعی حق الناس هست و بسیار مشکل هست چون خدای متعال ممکن است از حقوق خودش بگذرد اما از حق الناس نمی گذرد که این شناسایی حق الناس در جایگاه خودش بعدا بحث مفصلی را می طلبد که به آن خواهیم پرداخت. که در واقع همان اصل هشتم است که آن را محور بحث قرار خواهیم داد و در اطراف آن ، صحبت خواهیم کرد انشا الله.